

## MENÂKIBU'L-ÂRİFİN'E GÖRE ANADOLU'YA GELENLERE GENEL BİR BAKIŞ

Mehmet ŞEKER\*

### ÖZET

Bir velinin hayatı etrafındaki menkabe veya kerametlerini içine alan eserlerine “menâkıbnâme” denir. İşte Mevlâna ile onun çevresindekileri konu alan “Menâkıbu'l-Ârifin”, Ahmed Eflâkî'nin otuz altı yıllık bir çalışma ve derlemesinin ürünüdür. Ahmed Eflâkî (öl. 761/1360), Şeyh Ulu Ârif Çelebi'nin (öl. 719/1320) isteği üzerine bu eserini yazmıştır.

Menâkıbu'l-Ârifin'in sadece Mevlevîlik için değil, aynı zamanda Anadolu'nun XIII. yüzyılının ikinci ve XIV. yüzyılın birinci yarısı kültür hayatı için vazgeçilmeyecek bir kaynak olduğunda kuşku yoktur. Bu bakımdan Anadolu'da Moğol istilâsı sonrasında oluşan kültür ortamını incelerken Eflâkî'nin eserinden yeterince yararlanmak gerekir.

Şurası kesin olarak anlaşılmalıdır ki Mevlâna'nın babası Baha Veled ile Anadolu'ya yoğun bir göç olmuştur. Bu göç, Anadolu'ya daha önceleri vuku bulanlardan farklılık arz etmektedir. Çünkü bunlarla daha çok sayıda bilgin, mutasavvıf, derviş, fakih vb. kimseler bölgeye gelmişlerdir. Aynı zamanda bunlar, Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağılmışlar ve kendi meşrep ve mesleklerini burada icra etmişlerdir.

Anadolu'da oluşan bu kültür ortamını duyan ve bulunduğu yerde huzuru olmayanlar da bu göç dalgasının devam etmesini sağlamışlardır. Dolayısıyla başta Konya olmak üzere Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Türk nüfusu artmış ve Türk kültürü eskisine göre daha da zenginleşerek bölgede nüfuzunu hissettirmeye başlamıştır. Mevlâna'nın yaklaşımı da bu etkiyi daha geniş bir ortama yaymıştır. Onun düzenlediği sema gösterileri ile çevresindekileri çabuk ve kolay etkileyen bir atmosferin doğduğu görülmektedir. Zira Mevlâna, yaşadığı müddet içinde örnek insan olma yolunda rehberlik etmiş ve onun yaktığı iman ve İslâm meşalesi daha sonra da parlamaya devam ederek Moğolları da aydınlatmış, sonucunda onların da Müslüman olmalarını sağlamıştır.

Menâkıbu'l-Ârifin'de sadece Türkler Anadolu'ya gelmedikleri, diğer milletlere ve dinlere mensup olanların da bölgeye geldikleri anlatılmaktadır. Bu da Anadolu'ya gelenlerin Mevlevîlik etkisinde kaldıklarını göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Anatolia, Mevlâna, Menâkıbu'l-Ârifin, Ulu Ârif Çelebi, Baha Veled

\* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

## A GENERAL VIEW ON ANATOLIA ON THE BASIS OF MENÂKIBU'L ÂRIFIN THOUGHTS

### ABSTRACT

Works that recount anecdotes and miracles during a saint's life are called *Manâqib-nama*, or *sagas*. Ahmad Aflaki's "*Manâqib al-Ârifin*", or "*sagas of the enlightened*", which tells about Mawlânâ and those around him, is a product of his thirty years of hard work and compilation. Ahmad Aflâki (d. 761/1360) wrote this book upon Sheikh Ulu Ârif Chalabi's (öl. 719/1320) request.

There is no doubt that *Manâqib al-Ârifin* is an indispensable source not only for Mawlavî faith but also for the cultural life in Anatolia in the second half of the 13th century and the first half of the 14th century. Therefore, proper use must be made of Aflaki's work when the cultural atmosphere in Anatolia in the wake of the Mongolian Invasion is investigated.

It is for sure that a great wave of immigration took place towards Anatolia with Mawlânâ's father Baha Valad. This immigration is different from the previous ones, for now large numbers of scholars, mystics, dervish and canonists arrived in the area. At the same time, they spread to different parts of Anatolia and performed their own trades and faiths.

Those who heard of this atmosphere of culture and learning in Anatolia and did not have peace of mind where they lived ensured the continuation of this wave of immigrations. Thus, Turkish population increased in various different cities of Anatolia like Konya, Turkish culture got enriched and began to exert its influence in the area. Mawlânâ's approach also helped this influence spread to a larger area. He created an atmosphere through whirling dance ceremonies that that easily and quickly influenced those around, for Mawlânâ acted as a guide to people at the time he lived, and the torch of faith and Islam which lit continued to shine in later periods, enlightened the Mongols, too, and led them to convert to Islam.

It is stated in *Manâqib al-Ârifin* that not only Turks but also other nations and adherents of other faiths came to Anatolia. This indicates that those who came to Anatolia were influenced by Mawlavî faith.

**Key Words:** Anatolia, Mawlânâ, *Manâqib al-Ârifin*, Ulu Ârif Çhalabi, Baha Valad

Bir velinin hayatı etrafındaki menkabe veya kerametlerini içine alan eserlere “menâkıbnâme” denmektedir. İşte Mevlâna ile onun çevresindeki-leri konu alan “**Menâkıbu'l-Ârifin**”, Ahmed Eflâkî'nin otuz altı yıllık bir çalışma ve derlemesinin ürünüdür. Bilindiği gibi Ahmed Eflâkî (öl. 761/1360), Şeyh Ulu Ârif Çelebi'nin (öl. 719/1320) isteği üzerine bu eserini yazmıştır.

Eser kısa bir girişten sonra on bölümden oluşmaktadır. Her bölümde Mevlâna'nın yakınlarında ve çevresinde bulunanlardan bir kişinin menkabesine yer verilmektedir. Mevlevîliğe mensup ve Sultan Veled ile Ulu Ârif Çelebi gibi Mevlâna'dan sonra Mevlevî tarikatının ileri gelenlerinden birçoğuyla görüşmüş olan Eflâkî; Mevlâna ve Sultan Veled'in bütün eserlerinden kaynak olarak yararlanmıştı. Ayrıca Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın “**Risale**”si, Şems-i Tebrizî'nin “**Makâlât**”ı ile Burhaneddin Veled'in “**Ma'ârif**”i bu kaynaklar arasında önemli yer tutmaktadır. Bu arada Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifin'de anlattıklarının bir bölümünün de kendi müşahedelerine dayandığı bilinmekle beraber, aynı zamanda; çoğunlukla “**Hikâye**” ve “**Derler ki**” diyerek söz başı yaptığı aktarmalara, nakillere yer verildiği görülmektedir. Bu yönüyle eserin, müellifinin kendi görgü ve bilgisine dayanarak anlattığı bölümlerin dışında hemen hemen bütünüyle bir derleme mahiyeti arz ettiği ifade edilebilir<sup>1</sup>.

Türünün en güzel örneklerinden biri olarak gösterilen Menâkıbu'l-Ârifin, Müslüman velilerine dair kitaplar arasında kuşkusuz en çok incele-nip üzerinde durulan eserlerden biridir. Eser bu ilgiyi biraz da Mevlâna gibi mümtaz bir şahsiyeti ve onun etrafındakileri konu olarak ele almasına borçludur.

Moğolların sebep olduğu büyük göç dalgası önünde Horasan ve Türkistan bölgesinden Anadolu'ya gelmiş olan birçok ilim erbabı ile mutasavvıfın adını, mesleğini ve meşrebini öğrenmekteyiz. Onun için biz bu çalışmamızda Menâkıbu'l-Ârifin'in bu yönünü dikkate alarak Mevlâna zamanında Anadolu'ya babası ile birlikte gelenleri, Eflâkî'nin penceresinden seyretmeye gayret edeceğiz.

<sup>1</sup> Tahsin Yazıcı, *Ahmed Eflâkî Âriflerin Menkabeleri*, Çevirmenin ön sözü, İstanbul 1973, C. I, s. 9.

### Belh'li Baha Veled

Bilindiği gibi Menâkıbu'l-Ârifîn'de Eflâkî, menkabelerini anlatmaya ilk bölümünde Mevlâna'nın babası "*Sultânü'l-Ulema*" Baha Veled'in hikâyeleri ile başlar. Baha Veled'in Belh'ten ayrılma kararına, Harizm-şah Alâeddin Muhammed(1200–1220)'in kötülüğünün sebep olduğunu gerekçe gösterir. Bazı kimselerin kıskançlıkları yüzünden Baha Veled ile dost olan Harizm-şah'ın arasını açtıkları, hattâ "*Baha Veled'e kötülükler yapmaya koyuldukları*"<sup>2</sup> ifade edilmektedir. Bu yüzden Baha Veled, "*Harizm-şah'ın kötülüğe yüz tutan hâl ve hareketinden çok incinip Belh'ten çıkmaya karar*" verdiğini,<sup>3</sup> "*Biz gönül hoşluğu ile sefer edelim de Sultan kendi uyruğu ve dostlarıyla baş başa kalsın*"<sup>4</sup> dediğini kaydetmektedir. Belh'ten hareket kararını Menâkıbu'l-Ârifîn'in kaynaklarından biri olarak bilinen Risâle yazarı da anlatmaktadır<sup>5</sup>.

Eflâkî'nin, "*Başlangıçta Moğolların zuhuru, Baha Veled hazretlerinin duası ile olmuştur. Çünkü onun mübarek kalbi Harizm-şah'tan ve onun tâbilerinden incinmişti. Zira bunlar akıl ile hareket edenlere uymuş ve akıl bağlarıyla bağlanmıştırlar*"<sup>6</sup> diyerek Baha Veled'in incinmesi sonucunda, duası sebebiyle Moğollar'ın zuhur ettiğini belirtmesi ilginçtir<sup>7</sup>.

Moğol istilasından kaçan Mevlâna Celâleddîn'in babası Baha Veled, h. 605/m. 1208–1209 yılında Belh'ten göç ederken üç yüz deve yükü kıymetli

<sup>2</sup> Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn* (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1973, C. I, s. 112.

<sup>3</sup> Ahmed Eflâkî, *Age.*, II, s.392.

<sup>4</sup> Ahmed Eflâkî, *Age.*, I, s.113.

<sup>5</sup> Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Risale (Mevlâna ve Etrafındakiler)*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977, s.20–21.

<sup>6</sup> Ahmed Eflâkî, *Age.*, II, s.335.

<sup>7</sup> Bahâ Veled'in Belh'ten ayrılma kararını veriş sebebini ve gerekçesini B. Furûzanfer de tartışmaktadır. Karşılaştırınız; B. Furûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, İstanbul 1990, s.20–24. Furûzanfer'in bu tartışmasında Baha Veled'in Fahreddin Râzi ile olan anlaşmazlığı ve Harizm-şah'tan incinmişliğine bağlanmamasına katıldığımızı belirtmekle beraber, şu hususu da ilave etmek gerekir: Eğer sadece Harizm-şah'tan incinmişlik söz konusu olsa idi daha sonra Yassı-Çimen Savaşı (Ağustos 1230) sonrasında öldürülen Harizm-şah'ın ortadan kalkması ile Belh'ten ayrılma sebebi ortadan kalkmış olacağından, Baha Veled'in geriye, memleketine dönmesi gerekirdi. Dönmediği ve dönme niyetine dâir de herhangi bir kayıt olmadığına göre Belh'ten ayrılışının asıl sebebinin Moğol saldırılarından uzaklaşp daha güvenli bir yer bulma arzusu olduğu düşünülebilir.

kitabın bulunduğu bir kervanda kırk müftünün varlığını<sup>8</sup> haber veren rivayetler mübalağalı da olsa, kitapların çokluğuna işaret ettiğini göstermektedir.

Üç yüz deve yükü kıymetli kitap, dostların ev eşyası, yol azığı, binekleri ve diğer hayvanları ile Belh'ten ayrıldıklarında Mevlâna Celâleddîn henüz beş yaşında idi<sup>9</sup>. Bağdat üzerinden Mekke ve Kâbe ziyaret edildikten sonra Şam'a gelen Baha Veled'e; Şam hükümdarı Eyyûbî şehzadelerinden Melikü'l-Eşref (öl. 1237) büyük rağbet göstererek orada kalmasını isterse de o; *"Tanrı, yurdumuzun Rum (Anadolu) ülkesinde olmasını buyuruyor"* diyerek razı olmaz ve: *"Bizim toprağımız Konya başkentindedir"* der<sup>10</sup>.

Şam'dan Malatya, Erzincan ve Erzincan Akşehir'inden sonra Lârende (Karaman)'ye uzanan yolculuk, Anadolu'da son bulur. *"Sultânü'l-Ulema"* diye tanınan Baha Veled adına Erzincan Akşehir'inde bir medrese yaptırıldığını kaydeden Eflâkî'ye burada Mengücekoğullarından Fahreddin Behramşah (öl. 1225) ile eşi İsmeti rağbet göstermişlerdir. Hatta Baha Veled, bunların kendisi adına yaptırıkları medresede dört yıl ders okutmuştur<sup>11</sup>. Fahreddin Behramşah ile eşinin ölümünden sonra muhtemelen Baha Veled'in onların halefinden aynı ilgiyi göremediğini, oradan Lârende'ye yani Karaman'a geliştinden anlıyoruz. Burada Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykûbad (öl. 1236)'ın nâiblerinden Emir Musa, subaşı olarak bulunuyordu. Emir Musa'yı Eflâkî *"çok kahraman, temiz ve sâdik bir Türk'tü"* diyerek tanıtmaktadır. Karaman'da Emir Musa'nın Baha Veled adına yaptırdığı medresede yedi yıl veya daha fazla müderrislik yaptığını görüyoruz<sup>12</sup>.

Bu arada Alaaddin Keykûbad, Sultânü'l-ulema Baha Veled'in ününü duyar ve *"Eğer bizim başkentimize zahmet eder gelir ve Konya şehrini kendi evlâdının makâmı yaparsa ben yaşadığım müddetçe şarkıları ve çalgıların sesini dinlemem, hiç kimseye irâdet getirmedığım halde onun hizmetinde müridi olurum"* diye onu Konya'ya dâvet eder. Baha Veled de çocuklarını ve dostlarını alarak Konya'ya gelir ve Altunapa Medresesi'ne yerleşir<sup>13</sup>.

<sup>8</sup> Ahmet Eflâkî, Age., I, 113/63, Mevlânâ'nın bir gün babasının kütüphânesine girdiğini kaydeden rivâyet için aynı eserin 110/5. paragrafına bakılmalıdır.

<sup>9</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 113-114.

<sup>10</sup> Aynı eser, I, 119.

<sup>11</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 120.

<sup>12</sup> Aynı eser, I, s. 121.

<sup>13</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 122-23.

Lârende (Karaman)'de buldukları yedi-sekiz yıl boyunca Baha Veled'in oğlu Mevlâna Celâleddîn büluğ çağına gelmişti. Burada onu Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hâtun'la büyük bir düğün yapılarak evlendiren Baha Veled,<sup>14</sup> Konya'ya geldikten sonra zaman zaman Sultan Alaaddin Keykûbad ile sohbetler yapıyor ve etrafındakilerle birlikte Sultanı ziyarete gidiyor veya Sultan kendilerini ziyarete geliyordu<sup>15</sup>. Baha Veled'in ölüm tarihi olan h. 628/m. 1231'den sonra da türbesinin ziyaret mahalli olduğunu, bu arada yine Baha Veled'in kendisi ile çocuklarının ve torunlarının da Konya'ya defnedilmelerini vasiyet ettiğini görüyoruz<sup>16</sup>. Konya'nın surları yapılmadan evvel Baha Veled hazretlerinin bugün mezarı olan yerde bir tepelik vardı. Bir gün Baha Veled katıra binerek oraya gitmiş, bir müddet burada durduktan sonra: *"Benim, benim çocuklarımın ve onların evlâd ve ahfadının mezarı burada olacaktır"* buyurmuştur<sup>17</sup>.

## 2. Anadolu'lu (Rumî) Mevlâna Celâleddîn ve Çevresindekiler

Babası Baha Veled öldüğü sırada yirmi dört yaşında olan Mevlâna, hem babasının vasiyetini hem de başta Sultan Alaaddin olmak üzere babasının müritlerinin de isteklerini yerine getirmek üzere babasının makamına oturdu. Halka vaaz, soranlara fetva veriyor ve zikirlerine devam ediyordu. Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin Konya'ya gelişine kadar hayatı böyle sürüp gitti.

Eflâkî'nin bildirdiğine göre, Baha Veled'in ölümünden bir yıl sonra Tirmizî'de bulunan *"Seyyid-i Sırdan"* unvanı ile anılan Burhaneddin; *"Benim şeyhimin oğlu Celâleddîn Muhammed'im yalnız kalmıştır, beni beklemektedir. Rum diyarına (Anadolu'ya) gitmek, yüzümü onun ayakları toprağına sürmek, onun hizmetinde kalmak ve şeyhimin bana bıraktığı bu emaneti ona teslim etmek bizzat bana farz olmuştur"* diyerek Konya'ya gelir ve Sincârî Mescidi'ne yerleşir, daha sonra Mevlâna onu kendi medresesine getirir. Bu zat Mevlâna'ya dokuz yıl boyunca mürsitlik yapmıştır. Zaten o, Mevlâna için *"lala ve atabeg"* gibi idi<sup>18</sup>. Seyyid'in Kayseri'de yaşadığını biliyoruz. Eflâkî, bu zatın ölümü üzerine Kayseri'de mâtem törenleri tertip edildiğini bildirmektedir.

<sup>14</sup> Aynı eser, I, 121.

<sup>15</sup> Aynı eser, I, 124, 141.

<sup>16</sup> Aynı eser, I, 139.

<sup>17</sup> Aynı eser, I, 141.

<sup>18</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 142-144, 152.

Hattâ ölüm haberini alan Mevlâna, onun kabrini ziyaret için Kayseri'ye gelmiş ve onun kitaplarından bir kısmını alarak Konya'ya getirmiştir<sup>19</sup>.

Mevlâna'nın babası Baha Veled'in Anadolu'ya neden geldiğini, torunu Sultan Veled "*İbtidânâme*"sinde şu ifadelerle anlatır:

"Halk onun gelişinden merhamete nâil olsunlar diye Kâbe'den Anadolu ülkesine geldi. Bütün Anadolu memleketlerinden Konya'yı beğendi, burada oturdu"<sup>20</sup>. Bundan dolayı; "Anadolu'ya halifeler doldu, böylece kimse bizden mahrum kalmadı"<sup>21</sup>.

Mevlâna hazretleri sık sık buyuruyordu ki, "Bundan sonra Konya şehrine "*Medinetü'l-Evliya*" (Veliler şehri) lâkabını veriniz. Çünkü bu şehirde her kim dünyaya gelirse velî olur. Baha Veled'in mübarek cismi ve onların nesli bu şehirde bulundukça bu şehre kılıç işlemez ve bu şehrin düşmanı sonuna kadar kalamaz, yok olur. Ahir zamanın afetinden masun kalır. Bir kısmı harap olup izi silinse ve zedelense de tamamıyla yıkılmaz, çünkü o harap olsa da bizim hazinemiz onda gömülü olarak kalır... Nihayet, bütün dünyadan manevî erler bu tarafa yöneldikçe burası öyle güzel olacak ki, ölümler bile dirilmeye heves edecekler. Bizim mana ve sırlarımız bütün dünyayı tutacak." Bundan başka; "Konya şehrinde neslimizi inkâr eden bir kavim olduğunca bu şehrin insanları rahat etmeyecektir" buyurdu<sup>22</sup>.

Tıpkı babası gibi, Mevlâna'nın da Horasan'dan Anadolu'ya niçin geldiğini, yine Eflâkî şöyle anlatmaktadır:

"Bir gün Mevlâna hazretleri gerçeklerin gerçekliğini (hakikati) ve gizli sırları açıklamada coşmuştu. Tam o sırada; 'Yüce Tanrı'nın Rum (Anadolu) halkı hakkında büyük inayeti vardır ve Sıddık-ı Ekber'in duasıyla de bu halk bütün ümmetin en merhamete lââyık olanıdır. *En iyi ülke de Rum (Anadolu) ülkesidir*. Fakat bu diyarın insanları, Mülk sahibinin (Tanrı'nın) aşk âleminden ve derunî zevkten çok habersizdirler. Müsebbibü'l-esbâb (Tanrı)-şanı aziz olsun ve saltanatı yücelsin- hoş bir lütüfta bulundu; sebepsizlik âleminden bir sebep yaratarak bizi *Horasan ülkesinden Rum (Anadolu) vilâyetine çekip getirdi*; halifelerimize de bu temiz toprakta konacak yer verdi ki, ledünni iksirimizden onların bakır gibi olan vücutlarına saçalım da onlar

<sup>19</sup> Aynı eser, I, 151.

<sup>20</sup> B. Furûzanfer, *Mevlâna Celâledîn*, İstanbul 1990, s. 33-34.

<sup>21</sup> Aynı eser, s.232.

<sup>22</sup> Ahmed Eflâkî, *Age.*, I, 285.

tamamıyla kimya, irfan âleminin mahremi ve dünya ariflerinin hemdemi olsunlar' buyurdu. Nitekim demiştir:

Şiir:

*"Beni Horasan'dan çekip Yunanlılar içine (Anadolu'ya) getirdin ki onlarla haşır neşir olup hoş bir mezhep vücuda getireyim."*

"Onların hiçbir surette doğru yola meyletmediklerini ve ilâhî sırlardan mahrum kaldıklarını görünce, insanların tabiatına uygun düşen şiir ve sema yolu ile o manaları onlara lâyük gördük; çünkü Rum (Anadolu) halkı, zevk ehli ve şirin sözlüdür. Meselâ bir çocuk hasta olur ve tabibin verdiği ilaçtan nefret edip mutlaka şerbet isterse, hazık doktor, ilacı bir şerbet testisine koymak suretiyle çocuğa verir. Çocuk onu şerbet zannıyla seve seve içer, dertlerinden kurtulur, sıhhat bulur ve onun bozulmuş olan mizacı düzelir."

Şiir:

*"Onulmaz hastalık için koşun buraya! Bizim ilacımız hastaya birebirdir."*

*"Biz Tanrı'nın tabibleri ve talebesiyiz. Kızıldeniz bizi gördü, ikiye ayrıldı."23*

*"Biz kimseden ücret istemeyiz. Bizim el ücretimiz Tanrı tarafından fazlasıyla gelir."24*

Bu ifadelerden Mevlâna'nın Anadolu'da ve Konya'da bulunuşunun sebeplerini anlamak mümkündür. Manevî eğitim rehberi olarak yüklendiği misyonu anlatan Mevlâna, zaman zaman da anlaşılmadığından yakınmakta; "Yazık Konya halkına" diyerek hayıflanmaktadır. Buna rağmen; "tevbe, istiğfar ve bizim evlât ve ahfadımızı tam bir itikatla tebcil ettikleri vakit yüce Tanrı'nın fazlı ile Konya şehri yeniden bayındır olacaktır" demektedir<sup>25</sup>.

Eflâkî, bir gün Mevlâna'nın; "Bizim türbemizi yedi defa yapacaklar, sonuncu defada zengin bir Türk çıkacak, onu, bir tuğlasını altından, bir tuğlasını da ham gümüşten olmak üzere yapacaktır" dediğini nakletmekte ve böylece türbenin etrafının bir yerleşim yeri haline geleceğini haber vermektedir: "Bizim türbemizin etrafında da bir şehir olacak, sonra türbemiz bu şehrin ortasında kalacaktır. O zaman da Mesnevî'miz şeyhlik edecektir"<sup>26</sup>.

<sup>23</sup> Kur'ân (26), Şuarâ, âyet: 63.

<sup>24</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 246-247.

<sup>25</sup> Aynı eser, I, 296-297.

<sup>26</sup> Aynı eser, I, 389.



Menâkübü'l-Ârifin müellifi çok zaman mübalâğalı ifadelerle anlatsa da verdiği haberlerin yine de gerçek olduğunu kabul etmek gerekir. En azından söylediklerinin tahakkuk etmiş olaylar oldukları düşünülebilir. Şu ifadelerindeki abartmayı dikkate alarak, Mevlâna'nın Anadolu'da ilgi uyandıran ve çevresinde toplanılan bir kimse durumuna geldiğini söyleyebiliriz:

*"Âşıkların aşkı ve şevki ile dünyanın her tarafı doldu. Aşağı ve yüksek tabakadan insanlar; kuvvetliler, zayıflar; fakirler, fakihler; bilginler ve cahiller, Müslümanlar ve kâfirler, padişahlar, her mezhepten kimseler ve tarikatçılar hep Mevlâna'ya yöneldiler"*<sup>27</sup>. Buna benzer ifadeler eserde muhtelif yerlerde tekrarlanmaktadır<sup>28</sup>.

Şems-i Tebrîzî'nin; *"hakikî maksadına ve istediğin şeye ulaşman için Rum (Anadolu) diyarına git"* ilhamı<sup>29</sup> gerçek olmasa bile Şems Konya'ya iki kez gelmiş ve Mevlâna'nın çevresinde bulunanlardan biri olmuştur. Hatta türbesi Konya'da bulunmaktadır. Buna rağmen meşhur İranlı şairlerden Şeyh Sâdi-i Şirâzî (öl. 1292)'nin de geldiği ve Mevlâna'yı ziyaret ettiği Eflâkî tarafından belirtiliyorsa da, Sadi-i Şirâzî'nin biyografisini yazarlar bunun hakikatle telif edilemeyeceğini ifade etmektedirler<sup>30</sup>.

*"Sen Mevlâna'dan ne keramet gördün de ona böyle kapılıp müridi oldun ve onu bu kadar çok seviyorsun?"* diye sorulara verilen cevapta; *"...Mevlâna'yı bütün din ve devlet sahipleri sever, onun sırları ile şereflenir, onunla övünürler. Bundan daha büyük keramet olur mu?"*<sup>31</sup> karşılığı verilmektedir.

Aynı soru bir başkasına sorulur. O da cevabında şunları söyler: *"Bundan daha büyük görülecek ne var ki; Benim adımla ona nispet ediyorlar, beni onun adı ile çağırıyorlar, Filâneddîn-i Mevlevî diyorlar. Bundan daha iyi ne olabilir? Benim adım onun adıyla karıştı ve benim canım onun canının âşığı olup, onun sevgisiyle meşgul oluyor. Ben de onu sevenlerden oldum. 'Bir kavmi seven o kavimdendir' sırrı gözüktü. Bu onun sonsuz inayetinden ve cazibesindedir. 'Lutuf ve 'inâyet Tanrı'nın elindedir, onu istediğine verir'"*<sup>32</sup>.

<sup>27</sup> Aynı eser, I, 165.

<sup>28</sup> Aynı eser, I, 175, 185, 194-5, 222-3, v.b.

<sup>29</sup> Aynı eser, I, 163.

<sup>30</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, s. 288-289; Tahsin Yazıcı, *Sa'dî, İA.*, C. X, İstanbul 1966, 37.

<sup>31</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 465.

<sup>32</sup> *Kur'ân* (62), Cumâ suresi, âyet: 4; Ahmed Eflâkî, Age., I, 330.

Mevlâna'ya mensup olanlara Mevlvî dendiğini biliyoruz. Mevlvîlerin özelliği sadece Mevlâna'ya bağlılıkları değil, aynı zamanda Eflâkî'nin bildirdiğine göre, görünüşte de kıyafet olarak Mevlvîlerin bir "ferace" giydikleri anlaşılmaktadır. Bu feracenin "hindibârî denilen kumaştan" yapıldığı ve "başına da bal renginde yünden yapılmış bir külah" geçirildiğini, ayrıca gömleğinin önünün açık olarak giyildiğini görüyoruz. Bu arada Mevlvî çizmesi ile ayakkabısının da ayaklara geçirildiği ekleniyor. Sarıkların da şekerâvizle sarıldığı belirtiliyor<sup>33</sup>. Mevlvîlerin "ferace" giymelerinin âdet hâline geldiğini, sanki bir hükümdarın hilat verdiği gibi Mevlâna'nın da kendi müntesiplerine ferace giydirdiğini görüyoruz<sup>34</sup>.

Gerçi Mevlâna, sadece kıyafetle Mevlvî olunamayacağını şu ifadeleri ile belirtmektedir: "*Şimdi elbise ve sarıklarınız, sizin muarrifiniz (tarif eden, yani sizin Mevlvî olduğunuzu gösteren) oluyor da, siz niçin ruhlar ve elbiselerin muarrifi olmuyorsunuz? Nitekim dostların dışı bunlarla süslenmiştir. Sizin içleriniz de ilâhî marifet ve hakikatlerle süslenmiş olması lâzımdır. Çünkü "Tanrı sizin suret ve işlerinize bakmaz, belki kalb ve niyetlerinize bakar."* (Bu itibarla) her bakımdan manevî bir Mevlvî olunuz"<sup>35</sup>.

Menâkıbu'l-Arifin, çeşitli vesilelerle anlattığı rivayetlerinde ya bir kişinin veya bir topluluğun Mevlâna'ya intisap ettiğini nakletmektedir. Ya da Mevlâna'ya muhalif olduğu halde, onun bilgisi ve manevî gücü karşısında hakikati görüp teslim olduklarını belirtmektedir<sup>36</sup>.

Mevlâna'nın ünü o kadar yayılmıştır ki, en uzak ülkelerden bile onu görmeye ve ziyarete gelenler vardır. Şiraz ülkesinin hükümdarı olan Melik Şemseddîn-i Hindî'nin hürmet ettiği Şeyh Seyfeddîn-i Baherzî bir konuşmasında yaşı ve sağlığı elverse Konya'ya Mevlâna'yı ziyarete gitme arzusunun açıklar. Şeyhin oğlu Muzhiruddin bu isteği tahakkuk ettirmek üzere Anadolu'ya gelir. Babasının selâm ve özlemini Mevlâna'ya iletir. Muzhiruddin'in birkaç yıl Konya'da ikamet edip Buhara'ya döndüğü, ancak, onun oğullarından birinin ise Konya'da gömülü olduğu nakledilmektedir<sup>37</sup>.

<sup>33</sup> Ahmed Eflâkî, Age., I, 165.

<sup>34</sup> Aynı eser, I, 469, 377, 483.

<sup>35</sup> Aynı eser, I, 258.

<sup>36</sup> Aynı eser, I, 217-219; 247-248; 295, 175, 185.

<sup>37</sup> Aynı eser, I, 289-290.

Yine Mevlâna'nın adını ve şöhretini duyan, Buharâ'nın ve Deşt'in bilgileri ve şeyhlerinin ardı arkası kesilmeden Anadolu'ya geldikleri ve Mevlâna'yı ziyaret ettikleri “*ve o manalar denizinden inciler elde*” ettikleri Eflâkî'nin eserinde belirtildikten sonra, şu bilgi verilmektedir: “*Derler ki, bir gün Buhara ve Semerkant'tan yirmi kişi gelip mürit oldu ve Konya'ya yerleşti*”<sup>38</sup>.

Konya, Amasya ve Sivas kâdîları<sup>39</sup>, Sâhip Fahreddin, Muîneddin Per-vâne, Celâleddîn Müstevfî, Eminateddin Mikâil, Taceddin Mu'tez, Hatîr oğulları, Melikü's-Sevâhil Bahaeddin, Cacaoğlu Nureddin, Necmeddin Atabek gibi Konya'nın ileri gelenleri<sup>40</sup> zaman zaman Mevlâna'yı ziyarete gelirlerdi.

Mevlâna'yı ziyaret edenler arasında farklı şehirlerden gelenler de vardı. Malatya'dan Mevlâna Şemseddin<sup>41</sup>, Kırşehir'den Mevlâna Çağa el-Kırşehrî<sup>42</sup> gibi.

Mevlâna'nın çevresinde sadece erkeklerin olmadığını, onun hanım müritlerinin de bulunduğunu biliyoruz. Başta Gürcü Hatun olmak üzere,<sup>43</sup> Mevlâna'nın sohbetinde bulunan birçok kadın mürideden söz edilmektedir<sup>44</sup>. Ancak bu ayrı bir çalışma konusu olacak kadar geniştir.

Bu arada, gerek Anadolu'nun muhtelif şehirlerinden, gerekse Konya'dan Mevlâna'nın çevresinde bulunan veya onunla ilgisi olan gayr-ı Müslimlerden de söz etmek gerekir.<sup>45</sup> Bunlar bir başka çalışmamızda ele alındığı için burada yer vermedik<sup>46</sup>.

Mevlâna'ya ilgi sadece sağlığında değil, ölümünden sonra da devam etmiştir. Hatta cenazesi kaldırılırken bu ilgi had safhada görülmüştür<sup>47</sup>. Aslında Mevlâna'dan sonra Mevlevîliğin aldığı şekli ve yayılmasını Menâkıbu'l-Ârifin'den takip etmek mümkündür. Biz bu çalışmamızı Mev-

38 Aynı eser, I, 290.

39 Aynı eser, I, 175.

40 Aynı eser, I, 195.

41 Aynı eser, I, 189, 210.

42 Aynı eser, I, 372.

43 Aynı eser, I, 400.

44 Aynı eser, I, 445, 365-6, 303, 338, 171, 167, 490; II, 343-343.

45 Aynı eser, I, 193, 208, 356, 488; II, 73.

46 Mehmet Şeker, *Anadolu'da Birarada Yaşama Tecrübesi*, Ankara 2000, 81-84.

47 Ahmed Eflâkî, *Age.*, II, 60.

lâna ve onun dönemi ile sınırlı tuttuğumuz için, sonraki döneme burada yer vermeyi düşünmedik.